

TERMENI ȘI EXPRESII ÎN LIMBILE LATINĂ, FRANCEZĂ, ENGLEZĂ ȘI GERMANĂ ÎN SCRIERILE LUI GHEORGHE GRIGURCU

Marta SEVERIN

“Dunarea de Jos” University of Galati (Romania)

Doctoral candidate – Moldova State University, Chisinau, (Republic of
Moldova)

Abstract

This article aims to check the hypothesis that contemporary writers should be prone to multiculturalism and multilingualism in the context of redefining Weltliteratur, as well as the liaisons between languages and cultures. To this end, the paper surveys several non-fictional works by Romanian literary critic Gheorghe Grigurcu, listing and explaining several terms in Latin, French, English, and German that the author weaves within the text.

Keywords: multilingualism, multiculturalism, loan words and phrases

1 INTRODUCERE

Gheorghe Grigurcu este un critic literar român, de origine basarabeană, născut la Soroca, care activează astăzi în domeniul literaturii și criticii în România, la Târgu-Jiu. Prima sa activitate în domeniul literaturii a fost și continuă să fie aceea de poet, deși este recunoscut în primul rând ca critic literar. A scris numeroase cărți de critică literară, analizând opere ale unor scriitori recunoscuți național și internațional. În scrierile sale, Gheorghe Grigurcu oferă informații biografice, politice, referitoare la viața literară, la activitatea și implicarea altor colegi de breaslă, precum și la secretul succesului unor scriitori în defavoarea altora. Scrierile grigurciene abundă de referințe, citate sau expresii din alte limbi. Ne referim în special, la patru limbi de bază: franceza, engleza, latina și germana. Bineînțeles, limba franceză ocupă un loc predominant, scriitorul fiind un admirator al culturii, civilizației și literaturii franceze. Multilingvismul, după cum sugerează însuși termenul, presupune folosirea a cel puțin două limbi de către un scriitor. În primele volume ale scriitorului Gheorghe Grigurcu întâlnim o mulțime de

expresii, chiar fraze întregi citate aparținând altor limbi. Acestea sunt selectate din cărțile următoare: *Cum am devenit stalinist*, *Imposibila neutralitate*, *Jurnal I*, cel din urmă fiind un jurnal de aforisme și idei profunde izvorând din meditațiile cu privire la viață și la evenimentele tumultuoase din cadrul acesteia.

2 METODOLOGIE

Acest studiu își propune evidențierea și compararea termenilor multilingvistici din scrierile lui Gheorghe Grigurcu. Pentru realizarea acestui articol am apelat la următoarele metode: analiza, sinteza și comparația. Analiza dezvoltată a fost prima metodă aplicată în vederea stabilirii legăturilor între termenii care aparțin mai multor limbi. Am apelat la fișa de observație ca instrument de cercetare și mai apoi, la fișa de lucru, cu ajutorul cărora am putut face o sinteză a termenilor din limbile străine folosiți în scrierile grigurciene. Aceste fișe ne-au servit drept suport de lucru pentru a aplica cea de-a treia metodă: comparația. Această metodă ne-a permis stabilirea sensurilor pentru toți termenii din limba de bază și sensul lor folosit în contextul scrierilor lui Gheorghe Grigurcu, stabilind astfel dacă termenii și-au păstrat sensul lor fundamental sau au deviat în funcție de ansamblul de împrejurări sau de condiții în care s-a produs actul de comunicare.

3 REZULTATE

Rezultatele analizei sunt concretizate în prezentarea a 13 termeni aparținând limbilor: latină (4), franceză (5), engleză (2) și germană (2).

3.1 Expresii în limba latină folosite de scriitorul Gheorghe Grigurcu

În cele ce urmează, vom analiza câteva dintre intervențiile scriitorului din cadrul cărților sale cu caracter biografic pentru a pune în valoare aspectul multilingvistului menționat mai sus. Printre expresiile latine, întâlnim frecvent următoarele: *sui generis*, *id est*, *de facto*, *nulla dies sine linea*, *status quo*, *ad litteram*, *a posteriori*, *sine die*, *modus vivendi* etc.

Sui generis este o expresie sau o locuțiune latină care are sensul de: „special, original, particular, unic în felul său”. [1]

Libertatea e o putere *sui generis*. [2]

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

Subiectul analizat în ultima pagină a cărții amintite mai sus este LIBERTATEA. Libertatea de exprimare și gândire. Libertatea de a nu rămâne neutru, de a-ți exprima opinia, lucru care a fost interzis în vremurile comunismului, vremuri în care multor scriitori li s-a impus starea de *surdomuți*. [3] După o lungă perioadă de lipsă de exprimare simțeau că libertatea le-a fost oferită în mod miraculos. Prin urmare, subiectul pe care s-a insistat mult a fost legat mereu de libertate și de neutralitatea care s-a dovedit a fi imposibil de tolerat. Dacă e să parafrazăm intervenția latină a scriitorului cu semnificația din dicționar a expresiei rezultă adevărul general valabil că: Libertatea este o putere specială, originală, particulară și unică în felul său, stare pe care o pot explica cel mai bine persoanele private de acest drept.

Contactul cu Cartea: o senzualitate *sui generis*, o voluptoasă descifrare a motivelor ei abstracte, însoțindu-se de privescerea textului cuprins într-o pagină de-un anume format, de-o anume nuanță a albului hârtiei, de anume irizări ale luminii, de foșnetul molcom-relaxant al filelor, de, uneori, mirosul lor precum o estompată evocare a mirosurilor Lumii. [4]

Gheorghe Grigurcu este un cititor de cărți de mic copil. De la șase ani citea cărți pentru adulți, iar puțin mai târziu, „copil mai răsărit” așa cum se numește pe sine în *Jurnal I*, citea romane și trăia experiența deplină a personajelor de acolo. Ziua nu era considerată împlinită dacă nu stătea la masă pentru a citi și scrie. Deseori, ziua se rezuma la doar două activități: scris și citit. Scriitorul vede acest contact cu Cartea ca pe o experiență de afecțiune și iubire care nu poate fi exprimată în cuvinte. Pentru Gheorghe Grigurcu această experiență este originală, specială și unică prin felul de satisfacție pe care i-l oferă sufletului. Imaginile vizuale și olfactive se unesc pentru a exprima plăcerea de a ține o carte în mână, de a o citi și de a-i savura informațiile expuse pe albul hârtiei.

Nulla dies sine linea este o expresie latină care are sensul de „nicio zi fără linie; nicio zi pierdută; nicio zi fără un program riguros, nicio zi fără să adaugi valoare la ziua de ieri”. [5]

Scrisul a devenit o necesitate similitivă, asemenea hranei și apei. Poate nu chiar *nulla dies sine linea* (interven – n-ai ce face! Zile împovărate de condiții neprielnice în privința sănătății), dar nici două-trei zile succesive fără o prestație la masa de scris. [4]

Pe lângă citit, scrisul ocupă un loc important în viața scriitorului Gheorghe Grigurcu. Este numit de A.E. „ocnaș al scrisului”. Dacă e să ne gândim la sensul cuvântului „ocnaș”, ușor ne dăm seama că se referă la un om

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

condamnat la o muncă grea, silnică. Pentru scriitor, această muncă de a scrie este o plăcere și reprezintă însăși viața. De aceea, în repetate rânduri, poetul și criticul Gheorghe Grigurcu afirmă că are mereu nevoie de scris. [4]

Status quo este o expresie latină care se referă la o stare care a existat mai înainte, care se menține și în momentul de față și în raport cu care se apreciază efectele unui tratat, ale unei convenții etc. [6]

Strânși sub steagul puterii „emanate”, conservatorii de toate nuanțele [...] impun un *status quo* sumbru peisajului nostru politic și social. [2]

Gheorghe Grigurcu afirmă că aceleași idei care au fost înainte de Revoluție încă se păstrează, ba chiar într-o formă mult mai accentuată. Mulți se amăgesc că este mai bine, dar domnia sa deseori se întrebă ce s-a schimbat și ce este la fel?... Doar numele că a fost o revoluție a unui popor nemulțumit de conducere. Drepturile luate ilegal în trecut nu s-au mai restituit, proprietățile care le reveneau multor oameni au rămas în posesii necunoscute ș.a. Peisajul politic și social este sumbru și neplăcut pentru oamenii care au trăit și au activat, atât cât s-a putut, sub acel regim despotice care nu a suportat intelectualitatea care a gândit.

Sine die este o expresie latină care se referă la a nu fixa o dată precisă. [7]

Greșesc cei ce cred, așa cum arată Alain Besançon, că doborârea puterii comuniste ar duce automat la restaurarea democrației. Ora purificării morale se amână *sine die*. [2]

Purificarea este procesul care impune unei societăți sau unui ansamblu să fie curățit și fără vreun cusur. Purificarea morală, așa cum afirmă mai multe persoane, implică un proces de înlăturare a tot ce este ticălos și creat de foștii activiști de partid. Aceștia aveau scopul de a urmări și extermina orice și pe oricine care nu era dispus să aducă elogiul respectivului regim. De aceea, acest lucru realizându-se cu dificultate și cu lipsă de precizie, putem observa adevărul expresiei *sine die*, care arată că purificarea morală este un proces care se va amâna, fără a-i fi stabilită o dată fixă sau precisă.

3.2 Expresii în limba franceză folosite de scriitorul Gheorghe Grigurcu

Limba franceză este o limbă folosită foarte des în scrierile grigurciene datorită faptului că poetul are admirație față de literatura acestei țări și nu numai. Printre cei mai des întâlniți scriitori îi remarcăm pe: Talleyrand, Baudelaire, Proust, Gide, Sartre, Camus, Malraux, la Rochefoucauld,

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

Montaigne, Montesquieu etc. Începând de la interjecții, până la fragmente scurte citate, Gheorghe Grigurcu se delectează amintindu-le în limba lor de origine pentru a nu se pierde farmecul semantic și lingvistic emanat de acestea. În cele ce urmează, vom trece în revistă caracterul multilingvist al scrierilor grigurciene, vizând termenii francezi. Scriitorul Grigurcu amintește o idee formulată de Fostul președinte al Consiliului de Miniștri din Franța, Talleyrand, care susține că: «*La parole a été donnée à l'homme pour déguiser sa pensée*». Această idee apare tradusă la Gheorghe Grigurcu, în cartea *Cum am devenit stalinist*, p.18: «Limba i-a fost dată omului nu pentru a-și comunica, ci pentru a-și ascunde gândurile». Scriitorul este de părere opusă, susținând că Limba este instrumentul care-l ajută pe om să-și exprime gândurile, trăirile și sentimentele. Însă, pe de altă parte, este conștient de faptul că așa s-a întâmplat cu toți cei care au vrut să-și comunice ideile prin limbaj, această atitudine aducând privațiuni. După cum am amintit mai sus, scriitorul folosește și interjecții din limba franceză, printre cele mai frecvente fiind:

Hélas - (Comme réaction à une situation ou à un propos que le locuteur présente, par l'énonciation même de hélas, comme pénibles ou douloureux] are sensul de: Vai! Din păcate! [8]

Măsur miile de volume din locuința mea.[...] Apoi cele pe care le-am citit cândva cu emoție și savoare, cu un profit firesc pentru mintea în construcție, dar și pentru sufletul naiv, uimit de câte s-au putut transpune în verb, pe care, *hélas*, nu le voi mai putea reciti. [4]

Interjecția pune în valoare părerea de rău a poetului de a nu reuși să citească toate miile de cărți pe care le are în casă. Este o dorință dureroasă aceea de a avea sufletul plăcere în ceva și a nu fi posibil acel lucru din cauza că anii vieții sunt mai puțini cu mult decât paginile scrise de-a lungul vremurilor.

À *contre courant* este o expresie care se referă la a fi contra curentului normal al lucrurilor. [9]

Tot ce are șanse a dura a apărut, în raport cu autoritatea despotică, à *contre courant*. A ilustrat tendința de dezideologizare în care creatorii au văzut singura lor cale de reușită substanțială. Cu alte cuvinte, e vorba de un rod al exilului intern, convergent cu rodul exilului extern. [2]

De fiecare dată când un om nu ascultă de conducerea țării, revoltându-se în vreun fel, se iau măsuri față de acesta, devenind un exilat în propria lui țară. Așa se întâmplă cu toți intelectualii care au îndrăznit să își exprime opinia

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

asupra unor aspecte legate de viața socială și politică. Asemenea oameni sunt considerați a merge contra curentului. Pentru această îndrăzneală au fost și sunt penalizați.

Mourir en beauté este o expresie din limba franceză care se referă la modul de a stârni sau a vrea să se stârnească admirația. [10]

Indiscutabil, marxismului i-a sunat ceasul stingerii universale. Dispariția sa îmbracă însă forme diferite. Uneori preferă formula *mourir en beauté*, devenind, oricât de incredibil ar părea, joc estetic, ficțiune ce se răsfață. [2]

Virgil Nemoianu susținea la acea vreme că marxismul poate fi comparat cu un turn de fildeș. După cum ne prezintă și scriitorul Grigurcu, marxismul era ceva sofisticat și nu avea legătură cu realitatea: „În România, ca și, de altminteri, în alte țări ale Estului, marxismul n-are tăria de a muri frumos. Nu se hotărăște a se retrage în literatură”. [2]

À contre cœur este o expresie în limba franceză și face referire la depășirea unui sentiment de repulsie; împotriva voinței cuiva, în ciuda lui, cu regret. [11]

Ies în fiecare dimineață la plimbare, cu câinele, având sub ochi aceleași clădiri, aceiași arbori, aceleași semafoare și panouri publicitare ale Amarului Târg. E un ceva al locului care mă atrage contradictoriu, precum o relație *à contre cœur*, apăsătoare, dar și inspirându-mi un simțământ al constanței ce mă împregnează treptat. [4]

Scriitorul Gheorghe Grigurcu s-a simțit toată viața un exilat intern. Însă, din obișnuință, priveliștile pe care le-a contemplat timp de decenii au făcut impresie asupra sufletului său și nu se poate despărți de ele.

Partir c'est mourir un peu este o expresie din limba franceză care face referire la faptul că a pleca înseamnă a muri puțin. [12]

Să fie iarăși o aluzie la dificultățile ce mă mai așteaptă înainte de a-l face pentru ultima dată (drumul parcurs)? Apoi o stranie, neașteptată înstrăinare. *Partir c'est mourir un peu*, desigur, dar parcă e și altceva. Un soi de muștrare adresată unei conștiințe insuficient recunoscătoare, răzlețită pe căi pe care n-ai mai avut tăria de-a rămâne fidelă acestor ziduri atât de familiare încât păreau a o însoți, precum o umbră a sa, pentru totdeauna. [4]

La sfârșitul anului 2010, după 11 ani de când nu a fost prin acele părți, Gheorghe Grigurcu constată că locurile parcă s-au mai micșorat, clădirile nu mai sunt la fel. Se gândește că Oradea a devenit asemenea lui, spre ultima parte a vieții, un loc care se micșorează până la dispariție. A pleca dintr-un

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

loc este ca și cum ai muri puțin. Când revii peste ani de zile în același loc, totul este contractat și diferit față de cum percepeam realitatea înainte de plecare. Te întorci în aceleași locuri, în schimb, inima nu mai simte aceleași sentimente ca odinioară. Intensitatea emoțiilor se schimbă odată cu vârsta și cu schimbările care apar de-a lungul vremii.

3.3 Expresii în limba engleză folosite de scriitorul Gheorghe Grigurcu

Last but not least este o expresie care înseamnă ultimul, dar nu cel din urmă. [13]

De ce ruptura dintre muncitori și intelectuali, dintre vârstnici și tineri, instigarea unora împotriva altora? De ce, *last but not least*, echivocul unei politici economice, balansând între normele pieței și vechile rânduieli centraliste, punând astfel sub semnul întrebării un domeniu vital? [2]

Gheorghe Grigurcu își pune multe întrebări referitoare la viața socială, economică, intelectuală, dar și politică. Având astfel de semne de întrebare retorice, astfel de frământări sufletești, este ușor să ne dăm seama de ce cartea se intitulează *Imposibila Neutralitate...* Nu poți rămâne indiferent față de toate nedreptățile și nelegiuirile care se săvârșesc pe scară largă și față de care nu se ia nici o măsură, ba din contra sunt scuzate și trecute cu vederea. Atitudinea de a fi revoltat este ușor înțeleasă dacă ne raportăm la aceste întrebări care, în mod firesc, ar deranja un suflet sensibil care nu suportă nedreptatea.

Fair play este o expresie din limba engleză care înseamnă acceptarea loială a regulilor într-un joc, iar prin extindere, o conduită onestă în orice situație. [14] Conceptul se referă la respectarea adversarilor, a regulilor, a deciziilor arbitrilor, a publicului spectator și a spiritului general de joc.

Poate că n-am pic de talent. Oricum ar fi, mă simt îndreptățit a denunța falsul determinism, în cel mai dezolant sens didactic, în virtutea căruia un autor de versuri, înainte de a fi analizat și apreciat, este trimis la lotul unei alte expresii literare pe care se întâmplă să o practice. Trimis acolo cu un gest pedepsitor, căci e supus unui criteriu hibrid, ca și cum un săritor la înălțime ar fi pontat depreciativ pentru că e și alergător ori floretist. Lipsa de *fair play*? Consider că e ceva mai mult decât atât: o licărire evadată din literatura absurdului, zbangându-se în planul rațiunii. [2]

În cadrul unui interviu pentru redacția *Vatra*, 1994, Gheorghe Grigurcu a fost întrebat cum se împart cele două titluri pe care le are, într-o singură persoană: critic sau poet? Iar răspunsul a fost cel de mai sus, unde arată că cele două pot foarte bine să socializeze și să conviețuiască în ființa lui fără una sau alta să fie afectate. Din păcate, acest lucru nu este valabil și pentru percepția celor din exterior.

3.4 Expresii în limba germană folosite de scriitorul Gheorghe Grigurcu

Zeitgeist este o expresie din limba germană care se referă la spiritul vremii, timpului, epocii. [15] Este un concept din filozofia germană a secolelor al XVIII-lea și al XIX-lea, care înseamnă „spiritul epocii” sau „spiritul vremurilor”. El se referă la o forță invizibilă care influențează trăsăturile unei anumite epoci din istoria lumii.

Eposul istoric sugerează spiritul comun al timpului, acel *Zeitgeist* cu care are de a face și producția literar-artistică. [2]

Fraza face referire la impactul pe care l-au avut asupra tuturor domeniilor cele două războaie mondiale. Au avut consecințe de-a lungul vremurilor în toate domeniile spirituale, nu în zadar deseori s-a vorbit de o reorientare în tot procesul de dezvoltare socială.

Kitsch este un termen care provine din limba germană și denotă stil prost, de prost gust, deseori în legătură cu diletantism artistic. [16]

În unele perioade istorice, precum cele stăpânite de totalitarism, critica responsabilă și-a consolidat rolul negator pentru a contracara imixtiunile oficialității, *kitschul* promovat sub oblăduirea lor. Totodată, critica și-a asumat, în acele împrejurări, o seamă de țeluri extraliterare. [2]

Critica se oprește doar la literatură? Sau este mai extinsă? Cu siguranță are o mai mare extindere în funcție de scopul pe care îl are un critic față de o operă pe care o analizează.

4 CONCLUZII

Pornind de la ideea că multilingvismul este un element de bază în coeziunea socială și diversitatea pe plan lingvistic este, de asemenea, o parte importantă promovată de cultura europeană, scrierile lui Gheorghe Grigurcu pun în evidență acest aspect important prin folosirea expresiilor și termenilor care aparțin altor limbi. În concluzie, din cercetările efectuate și lecturarea cărților

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

scriitorului, putem remarca prezența predominantă a termenilor latini și francezi, urmând ca frecvență, termenii folosiți din limba engleză și germană. Sensul de bază din limba din care provin termenii s-a păstrat cu desăvârșire la fiecare termen sau expresie întâlnită în opere. Folosirea acestora oferă cititorului un motiv de a studia sensul profund și de a-l putea folosi pentru progresul spiritual și promovarea dialogului intercultural și multilingv.

Acest studiu a pus în evidență contribuția scriitorului Gheorghe Grigurcu pe plan spiritual, prin folosirea și punerea în valoare a termenilor și expresiilor folosite internațional în cadrul scrierilor românești, însă, de asemenea, analiza efectuată descoperă condiția creației literare în contextul istoric nefavorabil în care a activat scriitorul. Pentru un poet și, în același timp, pentru un critic, este primordială condiția creației în care se promovează valori autohtone, dar și internaționale.

REFERINȚE

- [1] <https://dexonline.ro/definitie/sui-generis> consultat la data de 19.12.2022.
- [2] Gheorghe Grigurcu, *Imposibila neutralitate*. Iași: Editura Institutul European, pp. 112-458, 1998.
- [3] Gheorghe Grigurcu, *Cum am devenit Stalinist*. Iași: Editura Timpul, p. 46, 1997.
- [4] Gheorghe Grigurcu, *Jurnal I*. Cluj: Editura Eikon, pp. 14-99, 2014.
- [5] <https://destepti.ro/nulla-dies-sine-linea-sensul-si-originea-expresiei/> consultat la data de 19.12.2022.
- [6] https://ro.wikipedia.org/wiki/Statu_quo consultat la data de 21.12.2022.
- [7] <https://dexonline.net/definitie-sine%20die> consultat la data de 21.12.2022.
- [8] <https://www.cnrtl.fr/definition/helas> consultat la data de 21.12.2022.
- [9] <https://dexonline.ro/definitie/contracurent/definitii> consultat la data de 21.12.2022.
- [10] <https://www.linguee.fr/francais-anglais/traduction/mourir+en+beaut%C3%A9.html> consultat la data de 22.12.2022.
- [11] <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/contrecoeur> consultat la data de 22.12.2022.
- [12] <http://google-viorica.blogspot.com/2017/07/partir-cest-mourir-un-peu.html> consultat la data de 22.12.2022.
- [13] <https://context.reverso.net/traducere/engleza-romana/last%2C+but+not+least> consultat la data de 23.12.2022.
- [14] <https://context.reverso.net/traducere/engleza-romana/fair+play> consultat la data de 28.12.2022.
- [15] <https://context.reverso.net/traducere/germana-romana/Zeitgeist> consultat la data de 3.01.2023.
- [16] <https://context.reverso.net/traducere/franceza-romana/kitsch> consultat la data de 5.01.2023.